

Izvjersna mjera manirizma zamjetljiva je i u literarnom oblikovanju empirijskih sadržaja koje je poslijeratna njemačka epika prešutno ignorirala i koji tek pojavom romana »Die Blechtrömmel« dobivaju svoj umjetnički uvjerljiv literarni oblik. Tu se u prvom redu radi o prikazivanju »tabuiziranih« sfera fiziološkog i seksualnog. Na nekim mjestima u novom Grassovu romanu ne možemo se oteti dojmu da modernizirana bajka o ribaru i čudotvornoj ribi upravo penetrantno insistira na prikazivanju seksualnosti, pa čak i seksualne perversije, motivirajući takav postupak isključivo željom za jeftinim šokiranjem čitaoca. Znači li taj korak prema ivici literarne pornografije pomanjkanje invencije, stvaralački umor epičara Grassa ili nedovoljnu pripovjedačku disciplinu? Odgovor na to pitanje mogu dati samo naredna Grassova prozna djela. Jedno je, međutim, sigurno: »Der Butt«, zasad posljednje autorovo pripovjedno ostvarenje, mnogo je zanimljivije po načinu na koji priča, nego po onome što nam želi ispričati.

Dubravka Ugrešić

SUVREMENA SOVJETSKA PROZA

U susretu sa sovjetskom proznom produkcijom sedamdesetih godina čitalac neće biti iznenađen »novinom« nove proze kao što je to bio u šezdesetim godinama, kad se pojavila tzv. mlada proza s urbanom (A. Kuznecov, A. Gladilin, G. Vladimov i — najpoznatiji V. Aksjonov) i seoskom tematikom (V. Lipatov, A. Rekemčuk, A. Tkačenko i — najpoznatiji V. Šukšin).

Jedan od prvih dojmova je snažan razvoj pojedinih nacionalnih književnosti unutar šireg, sovjetskog konteksta. Tako za primjerom Čingiza Ajmatova, jednog od prvih koji je probio nacionalne granice i postao poznat i izvan granica Sovjetskog Saveza, slijede novi, mladi pisci. Spomenimo usput veliku ulogu u uzajamnom upoznavanju nacionalnih književnosti imata časopis »Družba narodov«. Zanimljiva je i činjenica da sve veći broj pisaca stvara na ruskom jeziku. U tom smislu spominjemo već poznatog abhazijskog pisca Fazila Iskandera. Bjeloruski prozaik Vasilij Bikov, na primjer, koji se pojavio u šezdesetim godinama, jedan je od onih koji se stalno nalaze u fokusu sovjetske kritike i čitalačke publike (ako ne po knjigama, a ono naša publika poznaje Bikova po filmu koji je relativno nedavno prikazan na našoj televiziji, a rađen je prema Bikovljevoj noveli — »Sotnikov«). Sve se češće u sovjetskoj kritici spominje i ime armenskog prozaika mlade generacije Granta Matevosjana (»Hleb i slovo«, 1974), koji u novije vrijeme osim seoske, usvaja i urbanu tematiku (»Pohmel'e«). Najviše pažnje danas nesumnjivo privlači pribaltička proza. Razlog tome je suvremena tematika i suvremen prozni izraz. Od mlađih pisaca koji unose u sovjetsku prozu nacionalnu specifiku svoga kraja spominjemo uzbekog prozaika Timura Pulatova i njegovu zbirku »Vladenija«, 1976. (Ta je zbirka objavljena u biblioteci »Družba narodov«, časopisa koji ima širi, sovjetski profil.) Zanimljiv je i mladi prozaik korejskog porijekla Anatolij Kim, koji je u 1976. objavio svoju prvu knjigu pripovjedaka pod naslovom »Goluboj

ostrov« i unio stanovitu svježinu već samom tematikom — opisom života na dalekom Sahalinu.

Od pisaca starije generacije pažnju je relativno nedavno izazvao G. Troepoljskij s kratkim romanom »Belyj Bim Černoje uho« i roman J. Bondarjeva »Bereg«. Stalan interes publike izazivaju povremene pojave imena Vasilija Aksjonova u sovjetskim novinama, kao i proza Bulata Okudžave i Irine Grekove. Pisac starije generacije S. Zaligin izazvao je velik interes svojim romanom »Južnoamerikanski variant« (1973). Međutim, u najnovijem romanu »Komissija« (1976), koji doživljava velike pohvale sovjetske kritike, Zaligin se poslije suvremene tematike vraća povijesnoj — i tradicionalnom proznom izrazu.

Ne možemo zaobići ni ime V. Šukšina (na našoj televiziji nedavno je prikazan film raden prema njegovim novelama — »Pozovi menja v dal' svetlugu«) i njegovu posljednju pripovijest »Do tret'ih petuhov« (prema toj pripovijesti naslovljena je i Šukšinaova najnovija zbirka). Ta pripovijest, radena prema motivima ruskih bajki, oštra je satira na neke pojave u suvremenom sovjetskom društvu.

Od najmlađih imena suvremene sovjetske proze najviše pažnje privlači Ljudmila Petruševska. Pripovijetke Ljudmile Petruševske nagovještavaju nesumnjiv zaokret od postojećih tendencija u suvremenoj sovjetskoj prozi.

Međutim, tri prozaika danas najbolje i najadekvatnije reprezentiraju zbivanja u suvremenoj sovjetskoj prozi. To su Andrej Bitov, Jurij Trifonov i Valentin Rasputin.

Valentin Rasputin ime je o kojem se u ovom trenutku u sovjetskoj javnosti najviše govori. On je predstavnik tzv. sibirske mlade proze (V. Potanin, V. Kolihalov, A. Jabukovski, V. Šugajev i dr.). Pažnju sovjetske čitalačke publike privlači od 1970. godine svojim pripovijestima tiskanim u sovjetskim časopisima. 1976. objavljen je njegov prvi veći zbornik pod naslovom »Povesti«.

Rasputin je danas najizrazitiji predstavnik tzv. seoske proze (popularno: »derevenščiki«), koja u sovjetskoj književnosti ima dugu tradiciju. U njegovoj prozi sovjetska kritika vidi zaokret prema tradiciji devetnaestog stoljeća i novijoj tradiciji, koju zastupaju Šolohov i Leonov. Rasputinove pripovijesti: »Poslednij srok«, »Živi i pomni«, »Proščanie s Matëroj« i dr. karakteriziraju iste tematske dominante: Rasputin piše o starom ruskom selu koje polako izumire. Bogat jezik, stari sibirski dijalekti, animistička slika svijeta — i jasan poziv za očuvanje starog ruskog sela, simbola tradicije, nacionalnog i povijesnog kontinuiteta, neke su od karakteristika Rasputinove proze. Najveću popularnost (i državnu nagradu) stekla je pripovijest »Živi i pomni«. U toj pripovijesti Rasputin napušta tematiku suvremene seoske svakidašnjice. U centru radnje je motiv ljubavi između Nastjone i njezina muža, dezertera u malom sibirskom selu na rijeci Angari. Ruska je suvremena proza s Rasputinovom pripoviješću dobila potresnu, tragičnu ljubavnu priču, što je jedan od razloga goleme popularnosti. Rasputinova proza donosi sovjetskoj prozi novu kvalitetu u — premda to zvuči paradoksalno — povratku na tradicionalne vrijednosti.

Jurij Trifonov ne pripada mlađoj generaciji pisaca (javio se već u pedesetim godinama), ali se u fokusu sovjetske kritike i čitalačke publike našao u sedamdesetim godinama. Razlog su tome njegove tzv. »moskovske« ili »gradske« pripovijesti. Trifonov opisuje svijet gradske svakidašnjice. U centru njegovih pripovijesti obično je jedan lik, intelektualac, nezadovoljan dosadašnjim

načinom života. Svakidašnjica je prema Trifonovu »kušnja«; u svakidašnjem životu provjeravaju se svi vrijednosni kriteriji. Junaci Trifonovljevih pripovijesti bili su predmet oštih napada sovjetske kritike — okvalificirani kao »paraziti«, »malograđani« itd.

Pripovijestima »Dolgoe proščanie«, »Drugaja žizn'«, »Predvaritel'nye itogi«, »Obmen« i drugima — Trifonov zastupa urbanu prozu, prozu koja donosi svijet prepoznatljivog svakidašnjeg života i unutrašnjih previranja suvremenog intelektualca suočena sa svakidašnjicom. Najnovija Trifonovljeva pripovijest »Dom na naberežnoj« (1976) nov je pokušaj osude staljinizma i zbog toga je u novije vrijeme izazvala velik interes čitalačke publike.

Svakako je najzanimljiviji prozaik danas Andrej Bitov. Nedavno je on objavio dva prozna djela koja su rezultat petnaestogodišnjeg književnog rada. Zbirka »Sem' putešestvij« (1976) sadržava Bitovljeve putopisne proze. Zbornik pod naslovom »Dni čeloveka« (1976.) sadržava pripovijesti napisane u različitim periodima — ciklizirane u romanu pod naslovom »Rol'«, »Molodoj Odoevcev, geraj romana« — dio je iz autorova dosad neobjavljenog romana »Puškinski dom«.

Bitov je jedan od rijetkih prozaika koji se u svom proznom izrazu oslanja na tradiciju ruske avangardne proze. Danas, u kontekstu suvremene sovjetske proze, Bitovljeva ima istu funkciju dekanonizacije postojećih modela, koju je avangardna proza imala prema tradicionalnoj. Njegovu prozu kritika često karakterizira kao — »eksperimentalnu«. Dehijerarhizacija, otvorenost struktura, razbijanje, destrukcija žanrovskih oblika i postojećeg, uglavnom tradicionalnog, proznog izraza, stilski i tematski eksperiment — postupci su koji prozu tog autora donekle izdvajaju iz općeg konteksta sovjetske proze danas. Po mnogim motivima proza Andreja Bitova više se vezuje uz noviju evropsku proznu tradiciju nego uz domaću.

Tri prozaika koja smo spomenuli ujedno reprezentiraju tri tendencije u suvremenoj sovjetskoj prozi. Jedna je tendencija orijentirana na tradicionalni prozni izraz i seosku tematiku i njezin je predstavnik Valentin Rasputin, drugu karakterizira tematska orijentacija na suvremenu urbanu svakidašnjicu i probleme intelektualaca u otuđenom urbaniziranom svijetu i njezin je najizrazitiji predstavnik J. Trifonov. Treću, najmanje zastupljenu tendenciju, čiji je predstavnik A. Bitov karakterizira opovrgavanje ustaljenih struktura na svim razinama djela.